

AKIŞKAN YAŞLILIK: POST-MODERN TOPLUMDA YAŞLILIĞI YENİDEN DÜŞÜNMEK

Berfin VARİŞLİ¹, Tule GÜLTEKİN²

Öz

“Ağır”, “katı” ve “sağlam” olarak tabir ettiği moderniteden “hafif”, “sıvı” ve “akışkan” moderniteye geçişi inceleyen Zygmunt Bauman günümüz toplumunu “akışkan modernite” kavramıyla tanımlamaktadır. Hızla değişen, dönüşen, güvensizliğin, geçiciliğin ve belirsizliğin norm olarak kabul edildiği Akışkan Modernite’de toplumsal olgular da, olaylar da olduğu yerde kalmamakta; küresel değişim sürecinde değişim ve dönüşümün hem öznesi hem de nesnesi olmaktadır. Mikro, mezzo ve makro düzlemde vuku bulan bu süreçte bireysel ve toplumsal yaşlılık da payına düşeni alır. Sanayi sonrası toplumlarda küreselleşme ve uluslararası hareketlilik ile birlikte sınırların flulaştığı ya da ortadan kaybolduğu yeni bir toplum düzeni olarak da açıklanabilecek Akışkan Modernite’de, yaşlılık da bireysel ve toplumsal anlamda değişip dönüşmekte ve “akışkanlaşmaktadır”. Bu çalışma bireylerin gündelik yaşam pratikleri ve toplumsal gerçeklik ilişkiselliğinde yaşlılık deneyiminin bireysel ve toplumsal anlamda ve toplumun farklı kesimlerinde farklılaştığını, farklı toplumsal arenalarda yaşlılık deneyiminin ve paralel olarak yaşlılık algısının da değişip dönüştüğünü ve esnediğini iddia etmektedir. Ortalama ömrün uzadığı, doğum oranlarının düştüğü günümüzde her bir yaşlının kendi yaşam serüveninde, beklenti ve ihtiyaçlarının farklılığı göz önüne alındığında yaşlılık sürecini biricik yaşadığı görülmektedir. Bu nedenle toplumun tüm kesimlerini kapsayan genel geçer bir yaşlılık tanımının mümkün ve/ya verimli olamayacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma söz konusu dönüşümü açıklayabilmek için yeni bir kavram önerisi olarak “akışkan yaşlılık” kavramını ileri sürmektedir. “Akışkan yaşlılık” kavramıyla her biri biricik olan yaşlıların yaşlılık süreçlerini, deneyimlerini de biricik yaşadıkları fikrinden hareketle post-modern bir yaşlılık tahayyülüne ulaşılması amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Akışkan Modernite, Zygmunt Bauman, Yaşlanma, Yaşlılık

JEL Sınıflaması: JEL I00, JEL I10, JEL I18

LIQUID AGEING: RETHINKING AGEING IN A POST-MODERN SOCIETY

Abstract

Zygmunt Bauman, who examines the transition from modernity, which he describes as “heavy”, “steady” and “solid”, to “liquid” modernity, defines today's society with the concept of “liquid modernity”. In Liquid Modernity, where rapidly changing and transforming, insecurity, transience and uncertainty are accepted as the norm, social facts and events do not stay where they are; In the process of global change, it becomes both the subject and the object of change and transformation. Individual and social aging also takes its share in this process, which occurs on micro, mezzo and macro levels. In Liquid Modernity, which can be explained as a new social order in which borders blur or disappear with globalization and international mobility in post-industrial societies, ageing also changes and transforms individually and socially and becomes “liquid”. This study claims that the experience of ageing differs in individual and social sense and in different segments of the society in relation to daily life practices and social reality of individuals, and that the experience of ageing and, in parallel, the perception of ageing in different social arenas also change, transform and stretch. Today, when the average lifespan is increasing and birth rates are decreasing, it is seen that each elderly person experiences the old age process uniquely, considering the differences in their life adventure, expectations and needs. For this reason, it is thought that a general definition of old age that covers all segments of society will not be possible and/or efficient. In order to explain this transformation, this study puts forward the concept of “liquid ageing” as a new concept proposal. With the concept of “liquid ageing”, it is aimed to reach a post-modern imagination of old age, based on the idea that the elderly, each of whom is unique, experience their ageing processes and experiences uniquely.

Keywords: Liquid Modernity, Zygmunt Bauman, Ageing, Old Age

JEL Classification: JEL I00, JEL I10, JEL I18

¹ Doç. Dr., Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, berfinvarisli@maltepe.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-5051-9546

² Dr. Öğr. Üyesi., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa/Sağlık Bilimleri Fakültesi, Gerontoloji Bölümü, tulegultekin@iuc.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-9531-7187

1. Giriş

Yaşlanma, bir toplumsal süreçtir. Tüm dünyada yaşlı nüfusun artışıyla yaşlanma ve yaşlılık kavramlarının önemi gün geçtikçe artmaktadır. Makro açıdan bakıldığında ortalama yaşam süresindeki artış ile nüfusun yaşlanması ya da yaşlı nüfusun oranının toplam nüfus içindeki artışı kaçınılmaz olmaktadır. Demografik yaşlanma olarak bilinen bu olgu dolayısıyla da yaşlanma ve yaşlılık gerek Türkiye’de gerekse dünyada sosyologlar, antropologlar, siyaset bilimciler, psikologlar ve ekonomistler tarafından çalışılan konuların başında gelmektedir.

Zygmunt Bauman günümüz toplumunu “akışkan modernite” kavramıyla tanımlamaktadır. “Akışkan modernite, tüm dayanıklılık kavramlarını baltalayan, hızla değişen bir düzen önermektedir” (Lee, 2005, s. 61). Bir toplum düzeni olarak da adlandırılabilen bu yeni düzende artık hiçbir şey eskisi gibi değildir. Bauman (2000, s. 25) günümüzde “ağır ve sağlam, donanım odaklı moderniteden hafif ve sıvı, yazılım tabanlı modernite”ye yani bir başka deyişle “akışkan modernite”ye geçildiğini anlatırken bu değişimin toplumun her alanında deneyimleneceğinin de altını çizmektedir.

Katılık, modernitenin, akışkanlık ise postmodernitenin ayırt edici özellikleridir. Postmodern toplumda akışkanlık toplumsal gerçekliği açıklamada katılıktan birkaç adım önde gelmektedir. Bu nedenle günümüzde pek çok olguda olduğu gibi yaşlılıkta da akışkanlıktan, yaşlılığın akışkanlığından ya da “akışkan yaşlılık”tan söz etmek mümkündür. Bu çalışma, Bauman’ın öngördüğü ve işaret ettiği akışkan modern toplumda pek çok olgunun olduğu gibi yaşlanma ve yaşlılığın da akışkanlaştığını savunmaktadır. Yaşlılık akışkandır, çünkü kültürden kültüre ya da toplumdan topluma değişim gösteren bireysel ve toplumsal bir olgudur. Yaşlanmak evrensel olsa da yaşlanma ve yaşlılık deneyimleri biriciktir, bireye ve içinde yaşadığı topluma özgüdür. Yaşlılık, bireyin yaşadığı toplumun yapısı, değerleri ve öncelikleri ile şekillenir. Buna ek olarak bireyin, sosyo-ekonomik statüsü, küreselleşen tüketim toplumundaki konumlanışı, toplumun diğer fertleri ile etkileşimi, engelli, sağlıklı ya da hasta oluşu ve bunlara bağlı olarak değişebilen gündelik yaşam pratikleri, içinde yaşadığı toplumun yapısıyla ilişkiseldir. Bu ilişkisellik de biriciktir. Bu çalışmada öne sürülen “akışkan yaşlılık” kavramıyla, gündelik yaşam pratikleri ve toplumsal gerçeklik ilişkiselliğinde yaşlılık deneyiminin toplumda ve toplumun farklı kesimlerinde farklılaştığı, farklı toplumsal arenalarda yaşlılık deneyimi ve paralel olarak yaşlılık algısının da değişip dönüştüğü ortaya koyulmaktadır. Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı, akışkan modern toplumda yaşlılığın yeni tahayyülü olan “akışkan yaşlılık” kavramını önererek bu kavramın yaşlılık temelli toplumsal dinamiklerin tartışılmasında yararlı ve de kullanışlı bir kavram olabileceğinin altını çizmektir. Bu amaca ulaşmak için öncelikle yaşlanma

ve yaşlılık kavramları ve toplumsal izdüşümleri tartışıldıktan sonra akışkan modernitede yaşlanma ve yaşlılığın temellerine ulaşılabacaktır. Son olarak da yaşlılığın akışkanlığı savı üzerinden “akışkan yaşlılık” kavram önerisine odaklanılacaktır.

2. Yaşlanma ve Yaşlılık

Birey, toplumun diğer fertleriyle etkileşimde ve iletişimde bulunarak yaşamını sürdüren bir varlıktır. Etkileşim ve iletişimin olabilmesi için de bireyin bir sosyal çevre içerisinde varlık göstermesi gerekir. Sosyal çevre, bireyin içinde bulunduğu belirli norm ve değerlere sahip, ortak kültürün oluşturduğu ve sürekli etkileşim halindeki yapıya karşılık gelmektedir. Birey sosyal çevresi içerisinde doğar, yaşar ve ölür. Bu döngü yaş dönemleriyle gerçekleşir (Bulduk & Şahin, 2019, s. 157). Akışkan modern toplum içinde ise yaş; zaman çizelgesi üzerinde sadece zamansal veya tarihsel bir yörünge temsili değildir. Aslında yaş, yalnızca bireylerin yaşamlarında kendilerine ait olarak inşa ettiği yolları tanımlamaya yönelik bir yaklaşımdır (Murphy & Longino, 1997, s. 90; Russell, 2024). Yaş, biyolojik ve fizyolojik pek çok belirti içerirken sosyolojik olarak da yeni kavramsallaştırmalara temel oluşturmaktadır. Bu doğrultuda yaşlanma insanların var olan tüm yapılarında biyolojik ve çevresel birtakım etkenler sebebi ile işlevlerde azalma ile oluşan çok etkenli karmaşık bir süreci ifade etmektedir (Bulut & Özçakar, 1999). Başka bir ifade ile yaşlanma başta bedensel olarak biyolojik ve fizyolojik geri döndürülemez değişimler olmak üzere bireyin toplum içindeki konumunun farklılaşması anlamına gelmektedir (Şentürk, 2018, s. 24). Toplumsal olarak yaşlanma; toplumun içinde var olmak, yaşama katılmak, kendine düşen rolleri yerine getirmek, kültür aktarımı sağlamak ve deneyim kazanmaktır (Görgün-Baran, 2016, s. 77). Yaşlanma süreci çok yönlü ve çok boyutlu bir süreçtir. Bir taraftan “ölümün giderek yaklaşması”, diğer taraftan ise kişinin yaşamış olduğu hayata yüklediği anlamlar ve bundan yola çıkarak gelecek ile ilgili beklentilerine yansıyan sübjektiflik, yaşlanma sürecinin objektif ve sübjektif olgulardan oluşan bir süreç olduğunu göstermektedir.

Yaşlılık ise; toplumdan topluma değişmekle birlikte yaşamın son evresi olduğu genel anlamda evrensel olarak kabul edilen bir yaş dönemidir. Yaşlılık kavramı toplum tarafından yorumlanıp anlamlandırıldığı için topluma ve zamana göre yaşlılığa yüklenen anlamlar da değişebilmektedir (İçli, 2016, s. 41). Yaşlılık toplumların bakış açısına göre de farklılaşabilmektedir. Tarihsel süreçte toplumların ekonomik, kültürel, psiko-sosyal yapısı ve yaşayış biçimi yaşlılığa ve yaşlılara yönelik algıyı belirlemiştir (Çağlar, 2015, s. 18).

Günümüzde yaşlılık sadece takvim yaşına göre değerlendirilememektedir. Yaşlılığı sadece yaşanan yılların sayısı ile ele almak yaşlılık sürecinin sosyal ve kültürel boyutlarının göz ardı edilmesine neden olabilmektedir (Görgün-Baran, 2004, s. 24). Bu noktada toplumsal bir varlık olan bireyin sosyal, kültürel ve ekonomik konumu göz önüne alındığında, genel anlamda yaşlılığın başlangıç yaşını kestirmek neredeyse imkânsızdır (Irmak Yaşar, 2021, s. 5).

Bir toplumda kime yaşlı denileceği yaşlılığın ne zaman başlayacağı, hangi yaştan yaşlı sayılacağı sorularına cevap vermek zordur. Amerikalı gerontolog Hovvel yaşlanmanın herkes için aynı hızda olmadığını vurgulamaktadır (Beauvoir, 1970). Çünkü yaşlılık toplumdan topluma, aynı toplumun belirli dönemlerine ve toplumda yaşayan bireylerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre değişim göstermektedir (Kalkınkara, 2016, s. 3)

Yaşlılık, disiplinlerarası bir kavramdır. Literatüre bakıldığında insan yaşamı boyunca biyolojik, psikolojik ve toplumsal alanda yaşlanma tanımı yapılmaktadır (Wagg, Blyth, Cumming & Khalatbari-Soltani, 2021). Biyolojik yaşlılık tanımlamasında içerik olarak bireyin; doğumdan ölümüne kadar olan gelişimini, psikolojik yaşlılık tanımlamasında yaşam döngüsünde kişilik kazanma alanlarındaki uyumunu, toplumsal yaşlılıkta ise toplum içindeki yerini almak gerekir. Bir toplumda yaşlı sayılan birey bir diğer toplumda yaşlı olarak görülmeyebilir (Körükçü & Vural 2019, s. 188). Ancak yine de her ne kadar toplumdan topluma farklılık görülse de Bauman'ın işaret ettiği günümüz akışkan modern toplumunda yaşlanma ve yaşlılığa biçilen değer ne yazık ki olumsuzdur. Hızla değişen, dönüşen, güvensizliğin bir norm olduğu akışkan modern toplumda yaşlanma ölüme yaklaşma olarak tanımlanırken yaşlılık da ölüme yaklaşma süreci olarak algılanmaktadır. Bu süreçte üretkenliğin azaldığı, toplumdan soyutlanmanın, sosyal izolasyonun ve yalnızlığın arttığı genel yargısı yaygınlaşmıştır (Mirzakulova, 2024). Ancak bireyin biricikliğinden yola çıkarak yaşlanmanın ve yaşlılık sürecinin de biricik, kendine özgü, olduğu unutulmamalıdır.

3. Zygmunt Bauman ve Akışkan Modernite

Bauman'ın (1991, 2003, 2005, 2012a, 2017a, 2017b, 2018) pek çok çalışmasında öne sürdüğü akışkan modernite kavramı günümüz toplumunu açıklayan temel kavramlardan biridir. Sosyal değişimle birlikte modernitenin doğası da değişmiş ve bu değişime yönelik üç yeni yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bunlar; düşünümsel modernite (reflexive modernity), çoklu moderniteler (multiple modernities) ve akışkan modernite (liquid modernity)'dir (Lee, 2006, s. 355; Rasborg & Rasborg, 2021). Anthony Giddens (1990, 1991), Ulrich Beck (1992) gibi düşünürlerin savunduğu düşünümsel modernite, rasyonel failliğin rolü üzerinden postmodernizme bir

savunmadır (Lee, 2006, s. 356). Çoklu moderniteler ise, Lee'ye (2006) göre modernitenin çöküşüyle değil daha ziyade küreselleşmeyle birlikte yayılması ve yaygınlaşmasıyla ortaya çıkmıştır. Çoklu moderniteler yaklaşımına göre tek bir moderniteden değil, küresel anlamda, sadece Batıya özgü olmayan, Doğuyu da içeren, farklı bağlamlarda birden çok moderniteden bahsedilebilmektedir. Bu da postmodernizmin doğasına aykırı bir durum değildir. Lee'nin (2006) altını çizdiği bir diğer yaklaşım olan akışkan modernite Bauman'ın ortaya attığı ve günümüz toplumlarını açıklamakta yararlı bir diğer yaklaşımdır. Bauman, akışkan moderniteye dair görüşlerini önce-Türkçe'ye "Modernite ve Müphemlik" olarak çevrilebilecek-"Modernity and Ambivalence"da (1991) ve ardından "Postmodernite ve Hoşnutsuzlukları"nda (2013) sunar. Bauman'ın "Akışkan Modernite" (2017) "Akışkan Aşk" (2012a), "Akışkan Hayat" (2018) ve "Akışkan Korku" (2020) eserleri de bu bakış açısını yansıtan eserleridir. Akışkan modernite kavramını yirmi birinci yüzyılın öne çıkan özelliklerini vurgulamak için kullanan Bauman, bugün içinde yaşadığımız toplum düzeninin tek çeşit kısıtlamalar dizisinden ibaret olmadığını, "daha hafif, daha yaygın ve daha hareketli" olduğunu hatırlatır (Blackshaw, 2005, s. x).

Akışkan modernitede toplum; makro bir yapıdan ayrılarak mikro bir yapıya geçiş yapmıştır. Bu da toplumun ve bireyin analiz biçimini en ufak detaylara kadar indirgemektedir (Bauman 2017a, s. 32). Bauman'ın toplum analizinde birey-toplum ilişkisi akışkan modernite bağlamında hem makro hem de mikro düzeyde ele alınmaktadır. Bu yüzden de Bauman farklı düzeylerde dünyayı metaforlaştırma biçimini akışkanlık zeminine oturtmuştur. Ona göre toplumlar sınırlar gibi akışkandırılar, sabit veya durağan bir yapıda kalmazlar. Bu nedenle toplumda bireyle ilgili olan her şey onunla birlikte, her an ve sürekli değişmektedir (Bauman, 2012b, s. 7).

Akışkanlık sınırsızlığı çağrıştırmaktadır. Akışkanlık toplumsal sınırları belirsizleştirmekte ve/ya yok etmekte ve son tahlilde sınırsızlığı gündeme getirmektedir. Akışkan olanlar özgürce hareket ederek, belli bir yere ve sınıra bağlı olmaksızın yayılmaktadırlar. Onlar temasa geçtikleri her alanı ve durumu değiştirirler; ancak bunu yaparken de kendi yapılarını muhafaza ederler. Başka bir deyişle akışkan modernite, katılığı ve monotonluğu benimsemeye zorlayan ve bu şekilde yaşanılması gerektiğini vurgulayan her şeyi reddetmektedir (Bauman, 2015, s. 15).

Akışkan modernite, kalıcı değil geçici olanı, uzun vadeli değil doğrudan olanı ön plana çıkarır (Palese, 2013). Bu nedenle akışkan modernite postmodernizmi ve postmodernizmin doğasını temel ve art alanlarıyla birlikte en iyi şekilde açıklayan kavramlardan biridir. Akışkan

modernitedeki varsayım, toplumun sosyal değişime kayıtsız kalamadığı ve gelişmenin hızıyla bir dönüşüm gösterdiğidir (Ray, 2007, s. 63). Akışkan modernite hızla değişen ve dönüşen günümüz toplumunun farklı dinamiklerini kapsar. Dolayısıyla akışkan modern toplumda statükonun yerini değişim alır. Bu açıdan bakıldığında sabit olan tek şey değişimin kendisidir. Hiçbir şey olduğu gibi kalmaz. Hiçbir şey statik değildir. Var olanın yerini de yenileri alır (Bryant, 2007, s. 127).

Günümüz toplumundaki bu değişim ne kendi kendine, ne de bir insan, zümre ya da sınıfın eliyle oluşmuştur. Çoğu distopik senaryonun aksine, bu etki ne diktatörlük, boyun eğdirme, baskı veya köleleştirme yoluyla; ne de özel alanın “sistem” tarafından “sömürgeleştirilmesi” yoluyla elde edilmiştir. Tam tersi, bugünkü durum, bireyin seçme ve eylemde bulunma özgürlüğünü sınırladığı konusunda haklı veya haksız olarak şüphelenilen zincirlerin ve kelepçelerin kökten erimesinden ortaya çıkmıştır (Bauman, 2000, s. 5).

Akışkan modernite düşüncesi Bauman’ı farklı olguların akışkanlığını açıklamaya ve/ya sorgulamaya itmiştir. Toplum akışkanlaştıkça toplumsal olgular da akışkanlaşmakta, dönüşmektedir. Bu anlamda akışkan modernitede Bauman’a (2005, s. 303-304) göre toplumun her alanında “katı”dan “sıvı”ya geçiş deneyimlenmektedir: Bu geçişle toplum dönüşmektedir ve katı toplumsal yapılar zayıflamakta ya da ortadan kalkmaktadır. Bu anlamda, değişim akışkan modern toplumun karakteristik bir ögesidir. Bauman, tüketim toplumunun temel değerlerinde akışkan modern bir değişimi işaret etmektedir (Gustafson, 2015, s. 58). Dahası akışkan modernitede tüketim, toplumda bireylerin davranışlarını, tutumlarını ve toplumsal gelişimi belirleyen temel araçların başında gelmektedir (Vogel & Oschmann 2013, s. 64).

Garett (2012, s. 646) akışkan modernite kavramını üç temelde eleştirmektedir. Bu eleştirilerin ilki Bauman’ın akışkan ve katı dönemler olarak adlandırdığı dönemler arasındaki farkı aşırı vurgulayarak abarttığı yönündedir. Özellikle çalışma yaşamında işçilerin akışkan modernitede “kırılgan”, “geçici” ve “güvencesiz” bir ortamda olduğunu vurgulayan Bauman (2000), Garett’e (2012) göre yanılmaktadır, çünkü söz konusu durum(lar) katı modernitede de özellikle kapitalist üretim sürecinin vuku bulduğu dönemlerde de geçerlidir. Garett’in (2012, s. 646) yönelttiği ikinci eleştiri “akışkan modernite” ve onun temel kavramları olan “hız”, “esneklik” ve “akışkanlık” söylemleriyle neoliberal görüş arasındaki ilişkiselliklerdir. Yazar bu söylemlerin neoliberalizmin ve neoliberal politikaların da destekleyici söylemleri olduğunu vurgular. Garett’in (2012, s. 646) Bauman’a yönelttiği üçüncü eleştiriye, akışkan modernite yaklaşımının ana kavramlarından biri olan mobilite ile ilgilidir. Garett’e göre bireylerin mobiliteleri onların toplumdaki konumlanışlarına ve farklı yapısal dinamiklere bağlıdır, ancak

“Bauman’ın (2002, s. 83) kendisi aslında “hareketliliğe erişimde bariz eşitsizliğin” olduğunu kabul etme eğilimindedir” (Garett, 2012, s. 646).

Hiçbir şeyin olduğu gibi kalmadığı, değişim ve dönüşüme uğradığı akışkan modern toplumda yaşlılık da değişip dönüşmekte ve akışkanlaşmaktadır. Bireyin sınıfı, sosyo-ekonomik durumu, gündelik hayat pratikleri, çocuklukta, gençlikte ve yetişkinlikte edinilen alışkanlıkları ve tecrübeleri nedeniyle oluşan bireysel farklılıkları, yaşlılığın farklı bireyler tarafından farklı deneyimlenmesine neden olmaktadır. Toplumsal yapı farklılıkları, farklı toplumsal gruplara üye olma, aile bağları, toplumsal etkileşim türleri bakımından da yaşlılık değişmekte, hızla değişen ve dönüşen günümüz toplumunda yaşlılık algısı ve yaşlılık süreci de değişip dönüşmektedir. Bu çalışmanın öne sürdüğü “akışkan yaşlılık” kavramı tüm bu değişim ve dönüşümleri kapsamaktadır.

4. Bir Kavram Önerisi: “Akışkan Yaşlılık”

Bir nesneye, olaya ve/ya olguya ait olan bilgi ve eylem, bireylerin ve toplumun ona atfettiği anlamlarla şekillenmektedir. Üretilmiş olan bilgi, o nesne ile olan ilişkiler yoluyla yeniden anlamlandırılarak tekrar tekrar üretilmektedir. Söz konusu bilgi, “dünyaya ilişkin nesnel gözlemlerin değil, toplumsal süreçler ve kişilerin birbirleriyle etkileşimlerinin bir ürünüdür” (Burr, 1995, s. 3). Yaşlılığa ait bilgi ve algılar da tam da bu şekilde toplumsal olarak inşa edilmekte ve her etkileşimde/karşılaşmada yeniden üretilmektedir. Yaşlanma, biyolojik bir süreçtir, ancak yaşlanma sürecine atfettiğimiz anlamlar ve yaşlılara yönelik yapılan değerlendirmelerin hepsi birer toplumsal inşa ürünleridir (Featherstone & Hepworth 2005, s. 306). Bir diğer ifade ile; fizyolojik belirlemeler baskın gibi görünmesine karşın, yaşlanma ve yaşlılık tanımları toplumsal olarak inşa edilmiş kavramsallaştırmalardır. Berger ve Luckmann’ın (2008, s. 145), “biyografinin dönemlere ayrılması, her bir aşamada insani anlamlar bütünlüğüne atıfta bulunularak sembolleştirilir” iddiası, yaşlılık döneminin de biyografi çerçevesinde yer alması ile bu tanımlamaların bir toplumsal inşa olduğunu doğrulamaktadır. Yaşlanma sözlü ve/ya sözlü olmayan şekillerde karşımıza çıkan sembolik betimlemelerle belirlenip, inşa edilmektedir (Featherstone & Hepworth, 2005, s. 308). Bu çerçevede yaşlanmanın doğal bir gidişatı yoktur; koşullar, şartlar ve semboller yeni tanımlamaları ortaya çıkarmaktadır.

Blumer’a (1986) göre toplumsallığın gerçekleşmesine neden olan koşullar, toplumsal ilişkiler yoluyla üretilen “anlamlar” aracılığıyla oluşmaktadır. Ona göre toplumsallığın oluşması; bireyler arasında toplumsal ilişkilerle üretilen anlamlar ile gerçekleştirilen etkileşimler ile

mümkün olmaktadır. Anlamalar bireylerin etkileşim yoluyla biçimlendirdiği eylemlerle yaratılmaktadır. Bu nedenle onlar bireyler arasındaki etkileşimlerin ürünleri olarak düşünülmelidirler. Blumer'a (1986) göre bireyler önce eylemleri yorumlar daha sonra da kendileri eylemlerde bulunurlar. Ona göre her yorumlamada yeni anlamlar üretilir ve/ya var olan anlamlar değişime uğrar (Alpman, 2018, s. 13).

Bireyler eylemlerini yaşamdaki anlamlandırmaları ve bu doğrultuda oluşan tutumları çerçevesinde gerçekleştirmektedir. Bu nedenle algı ve tutumlar, aslında sosyal değişimi, ilişkileri ve yapıyı şekillendirme noktasında büyük bir öneme sahiptir. Bauman'ın kavramsallaştırması ile "akışkan modernite" de toplumsal yaşamın hızlandırılmış ve önüne geçilemez bir değişime ve dönüşüme uğraması, bireylerin anlam arayışlarının ve eylemlerinin dönüşmesine zemin hazırlamaktadır (Hall, 2017, s. 279). Bu doğrultuda özellikle yaşlanma sürecinde, yaşlanma tutumlarında ve biçimlerinde yeni görünümeler belirmektedir. Daha önceden bilinen, fakat herhangi bir gruba veya kategoriye özgü olmayan ve yaşlanırken farklı bir seyirde ilerleyen bir yaşlanma süreci ortaya çıkmaktadır. Bu da bireylerin günlük yaşamlarında yaşlanma ve yaşlılığa yönelik algı ve eylemlerini etkilemekte ve şekillendirmektedir.

Günümüzde eğitim durumu ve sosyo-ekonomik statüsü yüksek, kentte yaşayan yaşlı bireyler, kalıplaşmış yaşlılık normlarına ve yaşlanmaya karşı bir direnç geliştirmektedirler. Bireylerin fiziksel yaşlanmaya yaşlanma karşıtı (anti-aging) yöntemleriyle karşı koymaya çalıştıkları, kimi zaman dışlandıkları toplumsal yaşama, yaşam boyu öğrenme ile dahil olmaya başladıkları görülmektedir. Bunun yanında bireyler yeni bir yaşlılık bilinci oluşturarak yaşlıların refahına yönelik hizmet ve politikaların artırılması amacıyla örgütlenmektedirler. Oluşan yeni yaşlı algısıyla birlikte günümüzde kalıplaşmış olan tanımlamaların da zaman içerisinde değişime uğrayacağı öngörülmektedir (Tufan, 2003, s. 24).

Akışkan modernitede toplumların temel niteliği yaşamların teknolojik ilerlemelere bağlı olarak sürekli bir değişim ve dönüşüm içinde olmasıdır. Akışkan modernitede aynı zamanda yaşlanma süreci ve yaşlılık algısı da değişmektedir. Şentürk ve Ceylan'ın (2015, s. 36) 2015 yılında İstanbul'da gerçekleştirdikleri yaşlanma ve yaşlılık çalışmalarında yanıt aradıkları gibi birey yaşlı olmaya ne zaman başlamakta ve hangi özellikleri onu yaşlı yapmaktadır? Kesinleştirilmiş yaşlı tanımlamaları günümüz toplumunda ne derece geçerlidir? Literatürde kullanılmakta olan tanımlamalardan farklı olarak yaşlanma ve yaşlılık kavramları yeniden yorumlanabilir mi? İşte bu noktada bu çalışma Bauman'ın sıkça başvurduğu akışkanlık kavramıyla yaşlanma ve yaşlılığın ilişkiselliğinden bahsetmenin mümkün olduğunu savunmaktadır. Bu yönden

bakıldığında bu çalışmanın temel sorusu Bauman’ın akışkanlık kavramından yola çıkarak katı olmayan, esnek bir “akışkan yaşlılık”tan bahsedebilir miyiz?’dir.

Akışkanlık ve yaşlılığın kesişiminde yer bulan “akışkan yaşlılık” kavramıyla her biri biricik olan yaşlıların yaşlılık algılarını, yaşlanma süreçlerini, deneyimlerini de biricik yaşadıkları fikrinden hareketle post-modern bir yaşlılık tahayyülüne ulaşmak hedeflenmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada hızla değişen ve dönüşen günümüz toplumunda farklı kimliklere sahip, farklı sosyo-ekonomik statülerden olan ve yaşlılık süreci deneyimleri birbirinden ayrılan yaşlıların her birinin farklı bir yaşlanma ve yaşlılık süreci geçirdiği savunulmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yaşlanma ve yaşlılığa odaklanan çalışmalarda, bir köke sahip olmayan, katı değil sıvı, durağan değil akışkan bir yaşlılıktan bahsedilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Yaşlılık; günümüzde toplumsal yapıya göre değişen ve buna bağlı olarak toplumsal yaşamda farklı anlamlar barındırabilen bir kavramdır. Modern toplumlarda geleneksel toplumun yaşlılığa attığı saygınlık, bilgelik vb. gibi olumlu özellikler, toplumsal referans ihtiyacını karşılayan bir değer hükmü olarak görülmektedir. Ancak farklı olan kısım gündelik yaşam pratiklerinde ortaya çıkan değişimlerle alakalıdır. Bu farklılık, geleneksellik çerçevesinde bireysel özelliklerin niteliğinin farklılaşması ve çeşitlenmesi ile ilişkiseldir. 65 yaş ve üstü, bireylerin yaşamları, benzer koşullardaki gençlerden ve yetişkinlerden pek çok alanda farklı olabilmektedir. Bu farklar, bireysel beceri ve başarılarının kaynağı ve aynı zamanda deneyim zenginliğinin de bir ifadesi olan rol ve statülerden kaynaklanmaktadır. Rol potansiyeli, bireylerin toplumsal yapı içerisindeki konumuna ve kısmen bu konumda kaldığı sürenin uzunluğuna bağlı olarak kurduğu ilişki ve yaşadığı deneyimlerin çokluğuna göre bireylerin saygınlığını etkilemektedir (Fichter, 2011, s. 42-43). Akışkan modernite kavramı, çağdaş toplumdaki ilişkilerde, kimliklerde ve küresel ekonomide görülen sürekli hareketlilik ve değişim durumunu tanımlamak için bir metafor olarak ortaya çıkmıştır. “Akışkan yaşlılık” da akışkan modernitenin olumlu ve olumsuz özelliklerinin yaşlılık sürecindeki yansımasından başka bir şey değildir. Zygmunt Bauman (1991, 2003, 2005, 2012a, 2017a, 2017b, 2018) güvensizlik, belirsizlik ve bireyselliğin ön plana çıktığı günümüz küresel toplumunun “akışkan toplum” olduğunu öne sürer. Paralel olarak yaşlılık da belirsizliklerin, güvensizliklerin olduğu bireyci değil ama bireyselliğin deneyimlendiği bir süreçtir.

Öte yandan, “akışkanlık” kimlikle de ilişkiseldir, Bauman’ın (2017b) bakış açısından yaklaştığımızda kimlik de akışkandır. Bauman (2017b) sosyo-politik, kültürel, profesyonel kimliklerimizin sürekli bir dönüşüm sürecinden geçtiğini savunurken bir yandan da “akışkan”lığı günümüz toplumunda kimliğin toplumsal yaşamın ve kişisel deneyimin değişen

doğasını anlamak için nasıl anahtar bir kavram haline geldiğini açıklamaktadır (Bauman 2017b, s. 25).

Bu durum kendini inşa süreçlerinin temelinde yer alan iki tür düşünömselliği de içerir: “Bunlardan biri, kimlik tanımlama sürecine atıfta bulunmaktadır. Diğeriyse, yeniden yorumlama süreci ve kişinin geçmiş ve şimdiki deneyimleri üzerinde potansiyel gelecek perspektifleri oluşturma sürecidir” (Guichard & Pouyaud, 2015 s. 92). Kimlik kendi kendine var olmamış, Bauman’ın (2017b, s. 30) deyişile “doğal yollarla döllenmemiş ve tabi yollarla kuluçkaya yatırılmamıştır”. Kimlik toplumsal olarak, toplumsallaşma süreci içerisinde üretilmiştir ve her toplumsal karşılaşmada ve etkileşimde de yeniden üretilmektedir. Dolayısıyla Bauman’a (2017b, s. 30) göre kimlik “bir kurgudur”.

Yaşlılık sürecinde de kimlik tıpkı yaşamın diğer alanlarında olduğu gibi kurgulanmakta ve yeniden üretilmektedir. Bireyin içinde bulunduğu toplumsal yapı, kimliğinin şekillenmesinde başat aktörlerden biridir. Kimlik genellikle hem benlik hem de diğer izleyiciler için benliğin dilsel veya daha geniş anlamda dramaturjik performansları olarak kabul edilir (Down & Reveley, 2009). Bireysel düzeyde, “bireysel kimlik”, bireysel özelliklerimiz ile ön plana çıkarken “toplumsal kimlik”, toplumun üyeleri olarak toplum içinde var oluşumuz arasında ayırım yapar. Günümüz akışkan modern toplumundan etkilenerek akışkanlaşan yaşlılıkta da kimlik bireyden bireye, toplumdan topluma değişmekte, bireyin günlük performanslarını etkilemektedir. Bireyin doğduğu andan itibaren şekillenen, aile, okul, iş yaşamı, komşuluk ilişkileri vb. etkileşimlerinde üretilen ve yeniden üretilen kimlik akışkanlaştıkça, yaşlanma ve yaşlılık süreci de akışkanlaşmaktadır. Birey çocukluk, gençlik ya da yetişkinlikteki bireyden farklı düşünebilmekte, farklı tercihleri olabilmekte, dünya görüşü, yaşam tarzı, çevresi değişebilmektedir. Dolayısıyla toplumsallaşma süreci içerisinde eş zamanlı olarak kimlik de değişmekte ve dönüşmektedir. Kimlikte yaşanan bu dönüşüm bireyin yaşlılık süreci deneyimini de şekillendirmektedir. Bu açıdan bakıldığında akışkan yaşlılığın iki temel kolda tezahür ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. İlki bireysel düzlemde, bireyin kendi yaşam akışı içinde toplumsallaşmayla birlikte yaşam deneyiminin değişimi ve buna bağlı olarak yaşlılık sürecinin çocukluk, gençlik ve yetişkinlikten farklılaşması; ikincisi ise toplumsal düzlemde yaşlılık sürecinin bireylerin, sosyal, ekonomik, kültürel farklılıkları nedeniyle yaşlılığı farklı biçimde deneyimlemeleridir. Her iki açıdan bakıldığında da akışkan modernite olarak adlandırılan yeni düzende katı, tekdüze ve statik bir yaşlılıktan söz etmek mümkün olmayacaktır.

5. Sonuç

Zygmunt Bauman, sürekli ve amansız bir değişime yönelen sosyal teoriye katkıda bulunan, çağımızın en büyük kuramcılarından biridir. Modern olmaktan çok uzak olan bu çağ, Bauman tarafından postmodern olarak değil ama akışkan modern olarak tasavvur edilmektedir. Bauman'ın neredeyse tüm yaşamı boyunca yayımladığı, akışkan modernite kavramını ortaya koyan ve farklı alanlardaki tezahürlerini detaylandıran çalışmaları, bir yandan güncelin analizine olanak sağlarken diğer yandan da çağdaş toplumlarda yeni bir toplumsal figürün ortaya çıkışını anlatmaktadır. Yaşadığımız toplumu anlamak için toplumun temel dayanakları hakkında sorular soran Bauman, günümüz toplumunun ana hatlarını akışkanlık ve akışkan modernite kavramlarıyla açıklama yolunu seçer. Bauman, akışkan moderniteyi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ve 1960'lardan sonra daha belirgin hale gelen bir dönem olarak tanımlayarak bu dönemden önceki dönemi katı modernite olarak adlandırmıştır.

Akışkan modernite, başta toplumu ve sonrasında toplum içinde bireyi anlatır. Bu görüş, toplum içindeki değişim olgusunu vurgular. Bununla birlikte, akışkan modernite kavramı, bireyin gün geçtikçe bireyselleşen yaşamını ve bu doğrultuda toplumun diğer fertleriyle etkileşimini de şekillendiren bir kavram olarak da gün yüzüne çıkmaktadır. Daha esnek bir modernite biçimi olarak da ifade edilebilecek akışkan modernitede bireyin yaşamı sürekli belirsizlik koşulları altında yaşanan güvencesiz bir yaşamdır. Akışkan modernitede bireyler doğdukları yere, geçmişe ya da toplumsal geleneklere katı modernitede olduğu gibi bağlı değildir. Toplumsal düzen değişim ile karakterizedir ve genel geçer toplumsal kurallar toplumun mevcut durumuna uygulanamaz.

Küreselleşmeyle birlikte, hızla yaşlanan günümüz toplumları demografik dönüşümlere oldukça açık bir yapıdadır. Bu yönleri göz önüne alındığında günümüz toplumları yaşanan sosyal, ekonomik, kültürel ve yapısal değişim ve dönüşümlerle ön plana çıkan akışkan modern toplumlardır. Pek çok olguda olduğu gibi yaşlanma ve özellikle demografik yaşlanma da günümüz toplumsal dönüşümünün bir etmenidir. Teknolojinin bilimsel inovasyonları olumlu anlamda tetikleme ile ortalama ömür uzamakta ve toplumlar yaşlanmaktadır. Bu yönüyle yaşlanma ve yaşlılık akışkan modern toplumun öncelikli olguları arasındadır. Bu çalışma, yaşlılıkta akışkanlık örüntüsü ile Bauman'ın akışkan modernite tanımı arasında bağlantılar kurarak “akışkan yaşlılık” kavramı önerisinde bulunmaktadır. Sosyolojik araştırmalar, somut yaşlılık deneyimlerinin, bir kişinin deneyimlediği ya da toplumsal etkileşim çerçevesinde şekillenen bir yaşlılık sürecini değil, normatif beklentilerle bağlantılı olduğunu göstermiştir. Kimlik, gündelik yaşam pratikleri ve alışkanlıklar, karşılaşmalar, etkileşimler, ilişkiler, akışkan

modern toplumda yaşlanma ve yaşlılık kavramları ile ilişkiseldir. Bununla birlikte, yaşlılık kültürel normlardan da ayrı düşünülemez. Bu nedenle de yaşlılık süreci farklı toplumlarda ve farklı kültürlerde farklılık gösterir. Her bireyin yaşlılık deneyiminin onun yaşamına, yaşam deneyimlerine, etkileşimlerine, kayıplarına bağlı olduğu düşünüldüğünde yaşlılığın ve yaşlılık sürecinin bireysel ve biricik olduğu ortaya çıkmakta, akışkan modernitede yaşlılık sürecinde toplumsal ilişkilerin kurulması ve müzakere edilmesinin değeri daha da artmaktadır.

Bu çalışmada bir kavram önerisi olarak “akışkan yaşlılığı” günümüz toplumunda yaşlılığın bir yansıması olarak tahayyül edilmektedir. Değişen ve dönüşen küresel toplumda yaşlılık da olduğu yerde sabit kalmamakta ve dönüşmektedir. Bauman’ın güvensizlik, belirsizlik ve bireysellik gibi temel özellikleri olduğunu vurguladığı akışkan modernitede yaşlılıkta da güvensizlik, belirsizlik ve bireysellik ön plandadır. Bu açıdan bakıldığında “akışkan yaşlılık” kavramı akışkan modernitenin temel özelliklerini de içinde barındırmaktadır. Bu özellikler toplumsal ve bireysel olarak deneyimlenebilmektedir. Neticede yaşlılık da toplumsal olduğu kadar bireysel; bireysel olduğu kadar toplumsaldır. Dolayısıyla yaşlılık olgusunun akışkanlığı ya da başka bir deyişle “akışkan yaşlılık” da bireysel ve toplumsal olmak üzere iki düzlemde vuku bulmaktadır. Bireysel düzlemde “akışkan yaşlılık” toplumsallaşmayla birlikte değişen yaşam akışında bireyin yaşlılık deneyiminin yaşlılık öncesi döneminden farklılaşmasını ifade etmektedir. Toplumsallaşmayla birlikte bireyin yaşamı değişmekte ve/ya dönüşmektedir. Bu dönüşümün ilk yıllarında kimlik zaman içinde belirginleşirken ilerleyen yıllarda o da dönüşümün bir parçası ya da öznesi olabilmektedir. Burada önemli olan bireysel yaşlılıktaki değişimin kural ya da kurallara bağlı olmaması, tekdüzelikten uzak, belirsiz ve dinamik olmasıdır. Bu özellikler aynı zamanda bireysel anlamda akışkan yaşlılığın da temel özellikleridir. Akışkan yaşlılığın tezahür ettiği ikinci düzlem olarak tahayyül edilen toplumsal düzlemde ise yaşlılığın toplumsal yapı ile etkileşiminden yola çıkarak sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda farklı konumlarda yer alan bireylerin yaşlılık deneyimlerinin de farklı olacağı düşünülmektedir. Bireysel düzlemde olduğu gibi toplumsal düzlemde de “akışkan yaşlılık” güvensizlik, belirsizlik ve bireysellik özelliklerine sahiptir. Ancak bireysel düzlemdeki gibi mikro değil makro bir bakış açısıyla yaşlılık anlamlandırılmaktadır. Yaşlılık süreci farklı kültürlerde ve farklı toplumlarda farklı şekilde inşa edilirken her birey tarafından da farklı biçimlerde deneyimlenmektedir. Yeni toplumsal düzende, akışkan modernitede, yaşam boyunca inşa edilen yaşlılık da akışkandır.

Kaynakça

- Alpman, P. (2018). Sosyal Teorinin Konusu Olarak Kimlik: Sosyal İnşacı Yaklaşım. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 1-28.
- Bauman, Z. (1991). *Modernity and Ambivalence*. Cornell University Press.
- Bauman, Z. (2002). *Society Under Siege*. Polity Press.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. (İ. Türkmen, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2005). Education in Liquid Modernity. *The Review of Education, Pedagogy, and Cultural Studies*, 27(4), 303-317.
- Bauman, Z. (2012a). *Akışkan Aşk*. (I. Ergüden, Çev.). Versus Yayınları.
- Bauman, Z. (2012b). *Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup*. (P. Siral, Çev.). Habitus Yayınları.
- Bauman, Z. (2013). *Postmodernite ve Hoşnutsuzlukları*. (İ. Türkmen, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2015). *Akışkan Modern Toplumda Kültür*. (İ. Çapcıoğlu ve F. Ömek, Çev.). Atıf Yayınları.
- Bauman, Z. (2017a). *Akışkan Modernite*. (S.O. Çavuş, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017b). *Kimlik: Benedetto Vecchi Tarafından Gerçekleştirilmiş Söyleşiler*. (M. Hazır, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bauman, Z. (2018). *Akışkan Hayat*. (A. E. Pilgir, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2020). *Akışkan Korku*. (C. Atay, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. Sage
- Berger, P. & Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. (V. S. Öğütle, Çev.). Paradigma Yayınları.
- Blackshaw, T. (2005). *Zygmunt Bauman*. Routledge.
- Blumer, H. (1986). *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. University of California Press.
- Bryant, A. (2007). Liquid Modernity, Complexity and Turbulence. *Theory, Culture & Society*, 24(1), 127-135.
- Bulduk, M. F. & Şahin, S. (2019). Yaşlılık Döneminde Sosyal İlişkiler ve Kuşaklararası İlişkiler. D. Say Şahin (Ed.), *Yaşlılık Sosyolojisi* içinde (1. Baskı, s.157-174). Ekin Yayıncılık.
- Bulut, Ü. ve Özçakar, N. (1999). Nasıl Yaşlanıyoruz?. *The Journal of Turkish Family Physician*, 3(1), 1-5.
- Burr, V. (1995). *An Introduction to Social Constructionism*. Routledge.
- Çağlar, T. (2015). Türkiye ve Almanya'da Karşılaştırmalı Yaşlı Bakım Model ve Uygulamaları. *Doktora Tezi*. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- De Beauvoir, S. (1970). *Old Age*. Penguin.
- Down, S.& Reveley, J. (2009). Between Narration And Interaction: Situating The First-Line Supervisor Identity Work. *Human Relations*, 62, 379-401.

- Featherstone, M. & Hepworth, A. (2005). Images of Ageing: Cultural Representations of Later Life. V. Bengtson, P. Coleman, T. Kirkwood ve M. Johnson (Eds.). *The Cambridge Handbook of Age and Aging* içinde (s.354-362). Cambridge University.
- Fichter, J. (2011). *Sosyoloji Nedir?*. (N. Çelebi, Çev.). Anı Yayıncılık.
- Garrett, P. M. (2012). From ‘Solid Modernity’ to ‘Liquid Modernity’? Zygmunt Bauman and Social Work. *British Journal of Social Work*, 42(4), 634-651.
- Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Polity Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity*. Polity Press.
- Görgün-Baran, A. (2004). Yaşlılık-Disiplinler Arası Yaklaşım: Sorunlar, Çözümler. V. Kalinkara (Ed.), *Yaşlılık Sosyolojisi* (1. Baskı, s. 35-57) içinde, Odak Yayınları.
- Görgün-Baran, A. (2016). Yaşlılıkta Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık. H. Ceylan (Ed.). *Yaşlılık Sosyolojisi* içinde (1. Baskı, s. 77-97). Nobel Yayıncılık.
- Guichard, J., Pouyaud, J. (2015). Processes of Identity Construction in Liquid Modernity: Actions, Emotions, Identifications, and Interpretations. Young, R., Domene, J., Valach, L. (Ed.). *Counseling and Action* (1. Baskı, s. 91-114) içinde. Springer.
- Gustafson, A. (2015). Zygmunt Bauman and Ignatius: Jesuit Values and Higher Education in an Age of Liquid Modernity. *Jesuit Higher Education, A Journal*, 4(2), 57-70.
- Hall, J. (2017). Bauman Líquido. *Revista Mexicana de Ciencias Políticas Sociales*, 62(230), 273-266.
- Irmak Yaşar, H. S. (2021). Yaşlılara Uzun Süreli Bakım Verilmesine Yönelik Tutumların Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği. *Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, İstanbul.
- İçli, G. (2016). Sosyal Statü ve Rol Bağlamında Yaşlılık. H. Ceylan (Ed.) *Yaşlılık Sosyolojisi* (s.41-60) içinde. Nobel Yayıncılık.
- Kalinkara, V. (2016). *Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi*. Nobel Yayıncılık.
- Körükçü, Ö. & Vural, Bilgin. K. (2019). Kuşaklararası Kültür Aktarımı. V. Kalinkara (Ed.) *Yaşlılık Yeni Yüzyılın Gerçeği*. Nobel Yayıncılık.
- Lee, R L. (2005). Bauman, Liquid Modernity and Dilemmas of Development. *Thesis Eleven*, 83(1), 61-77.
- Lee, R. L. (2006). Reinventing Modernity: Reflexive Modernization vs Liquid Modernity vs Multiple Modernities. *European Journal of Social Theory*, 9(3), 355-368.
- Mirzakulova, G. (2024). Social Isolation of Elderly People in Urban Spaces. *The Journal of Psychology & Sociology*, 90(3), 102-114.
- Murphy, J. & Longino, C. (1997). Toward a Postmodern Understanding of Aging and Identity. *Journal of Aging and Identity*, 2(2), 81–89.
- Palese, E. (2013). Zygmunt Bauman. Individual and Society in The Liquid Modernity. *Springer Plus*, 2(1), 1-4.
- Rasborg, K., & Rasborg, K. (2021). Reflexive modernity. Ulrich Beck: Theorising World Risk Society and Cosmopolitanism, 85-109.

- Ray, L. (2007). From Postmodernity to Liquid Modernity: What is in A Metaphor?. A. Elliott (Ed.) *The Contemporary Bauman* içinde (s. 63-80). Routledge.
- Russell, C. (2024). *The aging experience*. Taylor & Francis.
- Şentürk, M. & Ceylan, H. (2015). *İstanbul'da Yaşlanmak: İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması*. Açılım Kitap.
- Şentürk, Ü. (2018). *Yaşlılık Sosyolojisi: Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri*. Dora Yayıncılık.
- Tufan, İ. (2003). Modernleşen Türkiye'de Yaşlılık ve Yaşlanmak. Anahtar Kitaplar.
- Wagg, E., Blyth, F. M., Cumming, R. G., & Khalatbari-Soltani, S. (2021). Socioeconomic position and healthy ageing: A systematic review of cross-sectional and longitudinal studies. *Ageing Research Reviews*, 69, 101365.
- Vogel, M. P. & Oschmann, C. (2013). Cruising Through Liquid Modernity. *Tourist Studies* 13(1), 62-80.